

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ**

ATHENS UNIVERSITY
OF ECONOMICS
AND BUSINESS

**ΣΧΟΛΗ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**
SCHOOL OF
ECONOMIC
SCIENCES

**ΤΜΗΜΑ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**
DEPARTMENT OF
ECONOMICS

Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΟ 01-2023

Ατομική ιδιοκτησία και νομισματική πολιτική

Γεώργιος Κ. Μπήτρος

Φεβρουάριος 2023

Ατομική ιδιοκτησία και νομισματική πολιτική¹

Γεώργιος Κ. Μπήτρος
Ομότιμος Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
bitros@aueb.gr

Περίληψη

Από τον 17^ο αιώνα μέχρι το 1930 οι κεντρικές τράπεζες στις λίγες χώρες που λειτουργούσαν ως οιοονεί δημοκρατίες Δυτικού τύπου είχαν ως μοναδική υποχρέωση να διαχειρίζονται την έκδοση χαρτονομίσματος με στόχο την διατήρηση σταθερού του γενικού επιπέδου των τιμών, Σε περίπτωση πληθωρισμού για, έστω, 2 χρόνια, αυτό απαιτούσε με κατάλληλη συρρίκνωση της ποσότητας του χαρτονομίσματος που κυκλοφορούσε να προκαλούν ανάλογο αποπληθωρισμό τα δύο επόμενα χρόνια, ώστε ο δείκτης των τιμών του καταναλωτή να παραμένει σταθερός. Ο βασικός λόγος που επέβαλλε τον κανόνα να τηρούνται σταθερές οι τιμές ήταν ότι ο πληθωρισμός προκαλεί ανακατανομή του πλούτου των πολιτών, και οξύνοντας την ανισότητα ροκανίζει τα θεμέλια της δημοκρατίας. Από το 1930, και ιδιαίτερα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι κυβερνήσεις επιφόρτισαν σταδιακά τις κεντρικές τράπεζες με τους επιπλέον στόχους να ελαχιστοποιούν το ποσοστό της ανεργίας, να μεγιστοποιούν τους ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης, και να ωθούν το μακροχρόνιο επιτόκιο των κεφαλαίων που δανείζουν όσο γίνεται χαμηλότερα. Δυστυχώς, στην προσπάθεια τους να επιτύχουν αυτούς τους στόχους, οι κεντρικές τράπεζες συνέβαλλαν με άμεσους και έμμεσους τρόπους στην επέκταση της κοινοκτημοσύνης, στην ακατάσχετη αύξηση της ανισότητας, και γενικά στα δύσκολα αναστρέψιμα ελλείμματα δημοκρατίας και διαγενεακής δικαιοσύνης.

¹ Επιθυμώ να ευχαριστήσω το παλαιό φοιτητή μου και νυν συνάδελφο Αναπληρωτή Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Παναγιώτη Ευαγγελόπουλο για τα σχόλιά του στο παρόν άρθρο. Με βοήθησαν να βελτιώσω τη διατύπωση κάποιων επισημάνσεων που ενείχαν τον κίνδυνο παρερμηνειών. Φυσικά, παραμένω αποκλειστικά υπεύθυνος για τυχόν λάθη περί τα ιστορικά δεδομένα και τις απόψεις που διατυπώνονται.

1. Εισαγωγή

Από την πλούσια πλέον βιβλιογραφία προκύπτει ότι ένας πάρα πολύ καλός συνδυασμός δημοκρατίας και ελεύθερης οικονομίας επιτεύχθηκε στην Αθήνα των κλασικών χρόνων. Το νόμισμα, η Αττική δραχμή, ήταν από άργυρο, παραγόταν και κυκλοφορούσε όπως κάθε άλλο εμπόρευμα, και διατήρησε την αγοραστική του αξία για 300 χρόνια. Μέχρι σήμερα είναι άγνωστο εάν ήταν η επινόηση της δημοκρατίας που οδήγησε στην ανάπτυξη της ελεύθερης οικονομίας ή αντίστροφα. Η μεγαλύτερη πιθανότητα είναι ότι η δημοκρατία και η ελεύθερη οικονομία εξελίχθηκαν μέσα από μια μακρόχρονη ακολουθία ανατροφοδοτούμενων προσαρμογών ώστε, από τη μια μεριά, η δημοκρατία να αξιοποιεί το δυναμισμό της ελεύθερης οικονομίας προς όφελος του κοινωνικού συνόλου, ενώ από την άλλη, η ελεύθερη οικονομία να εμπλουτίζεται από τη δημοκρατία με τους απαραίτητους θεσμούς για να λειτουργεί εύρυθμα και να παράγει τα αναμενόμενα αναπτυξιακά αποτελέσματα. Άσχετα όμως απ' αυτό το πολύ ενδιαφέρον ερώτημα, αυτό που αναδεικνύεται ιστορικά είναι ότι όταν, μετά από πολλούς αιώνες, αναβίωσε το ενδιαφέρον στις χώρες της Δύσης για την καλύτερη δυνατή πολιτική και οικονομική τους οργάνωση, ήταν το Αθηναϊκό πρότυπο δημοκρατίας με ελεύθερη οικονομία στο οποίο προσέτρεξαν για γνώσεις, εμπειρίες, και προδιαγραφές.

Οι δημοκρατίες που θεμελιώθηκαν έκτοτε, λόγω των διαφορετικών γεωγραφικών και πληθυσμιακών συνθηκών που είχαν να αντιμετωπίσουν, βασίστηκαν στην αρχή της αντιπροσώπευσης. Αυτό σημαίνει ότι, σε αντίθεση με την αρχαία Αθηναϊκή δημοκρατία, η οποία ήταν άμεση, οι νεώτερες δημοκρατίες συστάθηκαν ως αντιπροσωπευτικές με την έννοια ότι οι διάφορες εξουσίες του κράτους ασκούνται από αντιπροσώπους, τους οποίους οι πολίτες αναδεικνύουν σε τακτά διαστήματα μετά από εκλογές. Αυτή η θεμελιώδης διαφορά εισήγαγε στις αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες όλες τις δυσπλασίες που συνοδεύουν το περίφημο πρόβλημα του εντολέα-εντολοδόχου, τις οποίες προσπαθούν να αντιμετωπίσουν με συνταγματικές και νομοθετικές ρυθμίσεις. Εντούτοις, παρά τις ασφαλιστικές δικλίδες ώστε ως αντιπρόσωποι να παραμένουν δεσμευμένοι στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων των πολιτών-εντολέων τους, οι πολιτικοί αυτονομούνται, οι πολίτες χάνουν τον κυρίαρχο ρόλο τους, και η δημοκρατία λειτουργεί προς όφελος οργανωμένων μειοψηφιών και όχι του κοινωνικού συνόλου. Σ' αυτήν την διαδικασία ένα από τα μέσα που χρησιμοποιούνται είναι το χαρτονόμισμα, το οποίο, είτε μετατρέψιμο σε χρυσό η άργυρο είτε όχι, δίνει την δυνατότητα και την ευκαιρία στις κυβερνήσεις που το εκδίδουν να προσδιορίζουν την αγοραστική του αξία, και έτσι έμμεσα να επιδίδονται σε αφανή φορολογία.

Οι κλασικοί φιλόσοφοι και οικονομολόγοι της ατομοκεντρικής κοινωνίας και οικονομίας είχαν

διαβλέπει τους κινδύνους αυτής της εξέλιξης. Γι' αυτό, επέμεναν στην αδήριτη ανάγκη το μέγεθος του κράτους να είναι μικρό, τα περιουσιακά δικαιώματα να είναι ευρύτατα και να προστατεύονται αποτελεσματικά από το σύνταγμα και τους νόμους, και οι αρχές να μην αναλαμβάνουν αρμοδιότητες οι οποίες μπορούν να εκτελεστούν καλύτερα από ιδιωτικούς φορείς της οικονομίας. Μέχρι περίπου το πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα, οι παραινήσεις τους εισακούστηκαν και το μέγεθος του κράτους παρέμεινε μικρό. Έτσι διαμορφώθηκε η «κλασική αντιπροσωπευτική δημοκρατία με μικρό κράτος», στην οποία ο τομέας των εκούσιων συναλλαγών, και συνεπώς της ελευθερίας, ήταν κυρίαρχος. Αλλά παρά τα λίαν ευνοϊκά αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν, από το 1930, και ιδιαίτερα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, άρχισε να κάνει και πάλι την εμφάνισή του το φάντασμα του παρελθόντος, ο δεσποτισμός. Αυτή τη φορά, όχι στο πρόσωπο ενός βασιλιά ή τυράννου, αλλά με την κεκαλυμμένη μορφή των δημοκρατικά εκλεγμένων κυβερνήσεων, οι οποίες, ξεγελώντας συστηματικά τους πολίτες ως προς τις πραγματικές τους επιδιώξεις, αυτονομούνται και χρησιμοποιούν τα περιθώρια του συντάγματος και των νόμων προκειμένου να μεγεθύνουν τη δύναμή, και συνεπώς τα οφέλη οργανωμένων μειοψηφιών, μέσω της επέκτασης των δραστηριοτήτων του κράτους κυρίως στην οικονομία.

Στην πορεία προς το «μεγάλο κράτος και την ανελευθερία», μεταξύ άλλων, οι δημοκρατίες Δυτικού τύπου εργαλειοποίησαν τις κεντρικές τράπεζες οι οποίες, αν και θεσμικά ανεξάρτητες προκειμένου να προφυλάσσουν την αξία του νομίσματος, με διάφορες προφάσεις υποτάχθηκαν στις κυβερνήσεις. Το αποτέλεσμα μεταπολεμικά ήταν ότι, στο «έλλειμμα δημοκρατίας» που εκκολάφτηκε, προστέθηκε επίσης και ένα τεράστιο δημόσιο χρέος το οποίο, ως μελλοντικοί φόροι ή πληθωρισμός, απομειώνει δραστικά την παρούσα αξία της περιουσίας των πολιτών.

Ο σκοπός στο παρόν είναι να ταυτοποιηθούν τα κανάλια μέσα από τα οποία η νομισματική πολιτική διαβρώνει την περιουσία των πολιτών γενικά, και ειδικότερα στην Ελλάδα, με αναφορά στο παράρτημα σε μερικά παραδείγματα. Αλλά προηγουμένως είναι σκόπιμη η ακόλουθη σημαντική παρέκβαση.

2. Δημοκρατία και ελεύθερη οικονομία της αγοράς

Στο βιβλίο [Μπήτρος, Καραγιάννης \(2011\)](#) θέσαμε και ερευνήσαμε με αναδρομή στα διαθέσιμα ιστορικά στοιχεία το εξής ερώτημα: Γιατί όλες οι δημοκρατίες Δυτικού τύπου ξεκίνησαν την ιστορική τους διαδρομή βασιζόμενες στην ελεύθερη οικονομία της αγοράς; Βρήκαμε ότι πολύ πιθανά προσομοίωσαν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό τον συνδυασμό Δημοκρατίας και οικονομίας που είχε αναδυθεί στην κλασική Αθήνα και που την είχε βοηθήσει πολύ κομβικά να

εξελιχθεί στην μεγαλύτερη πολιτιστική, οικονομική και ναυτική δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο και πάρα πέρα για δύο αιώνες. Ειδικότερα, συνοψίσαμε τα ευρήματα της έρευνάς μας στο ακόλουθο θεώρημα:

Η δημοκρατία Δυτικού τύπου προϋποθέτει την ύπαρξη ελεύθερης οικονομίας της αγοράς. Με την σειρά της, η τελευταία βασίζεται σε τρεις συνθήκες. Ήτοι, πρώτον, στην ατομική ιδιοκτησία,² δεύτερον, στις ελεύθερες και οικειοθελείς συναλλαγές, και τρίτον, σε γενικούς και απρόσωπους θεσμούς που ρυθμίζουν την εύρυθμη λειτουργία των αγορών, επιβάλλουν την τήρηση των συμβολαίων, και επιλύουν τις εκάστοτε αναφύμενες διαφορές. Αντιθέτως, η λειτουργία ελεύθερης οικονομίας της αγοράς σε μια χώρα, δεν συνεπάγεται την ύπαρξη δημοκρατίας Δυτικού τύπου.

Δηλαδή, η ελεύθερη οικονομία της αγοράς είναι μεν αναγκαία συνθήκη για την ανάδειξη και την παγίωση της δημοκρατίας, αλλά όχι επαρκής. Οπότε δεν καλύπτεται και αφήνεται για περαιτέρω έρευνα και εξήγηση η περίπτωση των καθεστώτων, όπως πχ. αυτό της Κίνας, τα οποία έχουν μεν αυταρχική διακυβέρνηση αλλά επιτρέπουν τα ατομικά περιουσιακά δικαιώματα και τις ελεύθερες συναλλαγές στα πλαίσια μιας «κεντρικά ελεγχόμενης οικονομίας της αγοράς».³

Το θεώρημα δεν καλύπτει επίσης μια άλλη σπουδαία περίπτωση η οποία έχει να κάνει με την ευστάθεια των δύο καθεστώτων. Οι ενδείξεις από τα ιστορικά δεδομένα είναι ότι η δημοκρατία χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη σταθερότητα. Για παράδειγμα, οι δημοκρατίες στην Αγγλία, την Γαλλία και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ) επιβιώνουν για πάνω από 250 χρόνια, ενώ η «Ένωση των Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών» κατέρρευσε μόλις μετά από 70 χρόνια. Το συγκριτικό πλεονέκτημα των δημοκρατιών βρίσκεται στην ισορροπία που εξασφαλίζει ο συμβιβασμός μεταξύ του «κοινού συμφέροντος», μέσα από δημοκρατικούς θεσμούς και διαδικασίες, και του «ατομικού συμφέροντος», μέσα από την ελεύθερη οικονομία της αγοράς. Γι' αυτό ακριβώς οι μεγάλοι κίνδυνοι για την δημοκρατία πηγάζουν από εξελίξεις που διαταράσσουν αυτήν

² Δέον να επισημανθεί ότι σύμφωνα με τον [Barros \(2009, 46-57\)](#), η ιδιωτική περιουσία επιτρέπει στα άτομα: α) να διαφυλάξουν την ιδιωτικότητα και την ανεξαρτησία τους, καθιστώντας τα ικανά να αντισταθούν στους κινδύνους που επιβουλεύονται την οικονομική τους επιβίωση, β) να αποκτήσουν τους πόρους που είναι αναγκαίοι στο καθένα για να επιδιώξει την επιτυχία και την ευτυχία στην ζωή του, και γ) να συμβάλλουν στην ικανοποιητική διασπορά της οικονομικής δύναμης και έτσι να περιορίσουν την πιθανότητα άσκησης πιεστικής βίας από τα διάφορα κέντρα εξουσίας.

³ Είναι προφανές ότι, κατά το μέτρο που επιτρέπει περιουσιακά δικαιώματα και συνεπώς εκούσιες συναλλαγές, το κινέζικο πρότυπο οργάνωσης της διακυβέρνησης και της οικονομίας διαφέρει θεμελιακά από εκείνο των «Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών». Από την δεκαετία του 1980 και μετά το εν λόγω πρότυπο έχει επιδείξει εξαιρετικά αποτελέσματα σε όρους οικονομικής ευημερίας του κινέζικου λαού και παγκόσμιας προβολής δύναμης εκ μέρους της Κίνας. Αλλά η σταθερότητά του εξακολουθεί να παραμένει αβέβαιη λόγω του περιορισμένου χρονικού διαστήματος της εφαρμογής του.

την ισορροπία και παραμένουν συστηματικά ανεξέλεγκτες. Μια τέτοια περίπτωση είναι η *υπερβολική* ανισότητα, η οποία *τρέφει* και *τρέφεται* από το πολιτικό σύστημα μέσω *της συνεχούς συγκέντρωσης ιδιοκτησίας* επί των παραγωγικών πόρων της οικονομίας, είτε στο ίδιο το κράτος είτε σε οργανωμένες μειοψηφίες. Γι' αυτήν την τάση, όπως θα τεκμηριωθεί στην συνέχεια, δεν είναι άμοιρες ευθυνών οι κεντρικές τράπεζες.

3. Δημοκρατία και κεντρική τράπεζα

Οι άνθρωποι δεν γεννιόμαστε με έμφυτες κλίσεις προς την αρετή και την αλληλεγγύη. Μάλλον ισχύει το αντίθετο, αφού σύμφωνα με την βιολογική ερμηνεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς, τα γονίδια μας σπρώχνουν στην επιθετικότητα για τον σκοπό της επιβίωσης και της επιβολής του δυνατότερου. Γι' αυτό, όπως το νερό, η φωτιά, η πυρηνική ενέργεια και οι άλλες μεγάλες δυνάμεις της φύσης, πρέπει να περιορίζονται για αποφέρουν τα ωφέλει τους, έτσι και στους μεγάλους πολιτισμούς του παρελθόντος, μια από τις κύριες φροντίδες ήταν να οικοδομήσουν αξίες, αρχές, και θεσμούς εξισορρόπησης των ατομιστικών προδιαθέσεων των πολιτών, ώστε να εξασφαλιζόταν η ειρηνική συμβίωση, η ελευθερία, και η πρόοδος στα πλαίσια μιας οργανωμένης πολιτείας και οικονομίας.

Με την ίδια λογική, και με σκοπό να περιορίσουν τις πάσης μορφής τυραννίες, οι αρχαίοι Αθηναίοι ανακάλυψαν και εφάρμοσαν την αρχή της *μέγιστης δυνατής διασποράς της πολιτικής και της οικονομικής δύναμης*. Κατά τον ίδιο τρόπο οι μετέπειτα δημοκρατίες προσομοίωσαν την αρχή αυτή μέσω τριών μηχανισμών. Ήτοι, πρώτον, με την *διάκριση των εξουσιών* στον τομέα της διακυβέρνησης. Δεύτερον, με την αποδοχή και την προάσπιση της *ατομικής ιδιοκτησίας*, η οποία συνεπάγεται τις εκούσιες συναλλαγές και την ελεύθερη οικονομία της αγοράς. Και τρίτον, με την θέσπιση νόμων και την εγκαθίδρυση θεσμών για την *τήρηση των συμβολαίων και την επίλυση των διαφορών* που αναφύονται κατά τις συναλλαγές. Η ανάγκη για την ανάθεση της διαχείρισης του νομίσματος σε μια *κεντρική τράπεζα* προέκυψε από διαφορετικούς λόγους και οδήγησε σε νέους προβληματισμούς. Ας τους δούμε τηλεγραφικά.

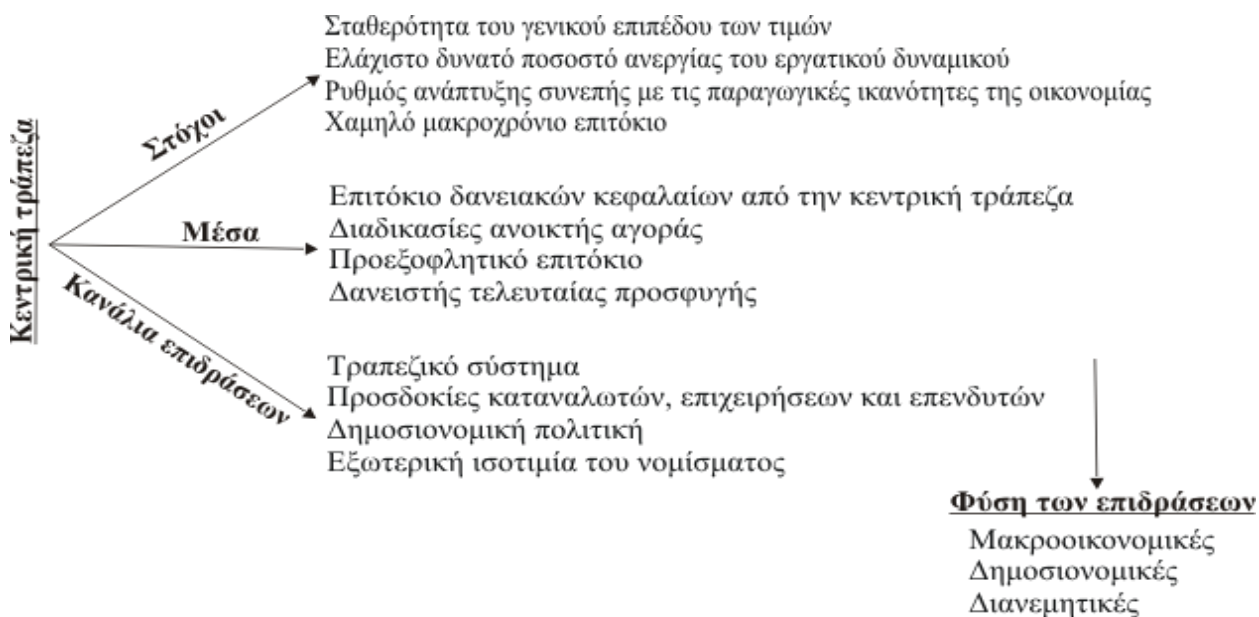
- Το χαρτονόμισμα έχει όλα τα χαρακτηριστικά της πυρηνικής ενέργειας. Σε ελεγχόμενες ποσότητες οδηγεί σε σταθερότητα τιμών και εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας, ενώ σε ανεξέλεγκτες προκαλεί τήξη.
- Η Αττική δραχμή, όντας από άργυρο, ήταν από τη φύση της ποσοτικά περιορισμένη, ώστε ως νόμισμα δεν χρειαζόταν κρατικός θεσμός για την διαχείρισή του.

- Τον 17^ο αιώνα, λόγω της διεύρυνσης της χρήσης του χαρτονομίσματος και των κινδύνων που ελλόχευαν κάτω από τον έλεγχο έκκλητων κυβερνήσεων, οι δημοκρατίες άρχισαν να αναθέτουν τη διαχείρισή του νομίσματος σε θεσμικά ανεξάρτητες κεντρικές τράπεζες.
- Αλλά στο διάβα των αιώνων οι προσδοκίες διαψεύστηκαν γιατί διαπιστώθηκε ότι οι κεντρικές τράπεζες: α) συχνά, υποκύπτοντας στις κυβερνήσεις, καλύπτουν τα ελλείμματα των δημόσιων προϋπολογισμών και συμβάλλουν στην διόγκωση του δημόσιου χρέους, β) από κακούς υπολογισμούς προκαλούν πληθωρισμό ή ύφεση, και γ) φέρουν μεγάλη ευθύνη για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις που προκύπτουν απρόσμενα κατά καιρούς.
- Αν υπάρχει αμφιβολία περί των ανωτέρω, ένα προφητικό παράδειγμα προσφέρουν οι πιο κάτω επισημάνσεις του [Ricardo \(1809, 21-22\)](#) σχετικά με τη διαχείριση του χαρτονομίσματος από την Τράπεζα της Αγγλίας:

Μειώνοντας την αξία της περιουσίας τόσο πολλών ανθρώπων, και μάλιστα σε όποιο βαθμό το επιθυμεί, μου φάνηκε ότι η Τράπεζα μπορεί να οδηγήσει πολλές χιλιάδες άτομα σε καταστροφή. Γι' αυτό θέλησα να επιστήσω την προσοχή του κοινού για την επικίνδυνη δύναμη την οποία έχουμε εμπιστευθεί σ' αυτή την αρχή. Αλλά δεν αμφιβάλλω, όπως εξάλλου ούτε και ο αλληλογράφος σας ο οποίος υπογράφει ως “Ένας φίλος του τραπεζογραμματίων”, ότι με την ακολουθούμενη εκδοτική πολιτική η Τράπεζα μας βάζει στον κίνδυνο της εθνικής χρεοκοπίας.

Το Σχεδιάγραμμα 1 πιο κάτω δίνει μια απλουστευμένη εικόνα της λειτουργίας μιας κεντρικής τράπεζας. Αποτυπώνει τους στόχους που μπορεί να επιδιώκει, τα διάφορα μέσα που έχει στην διάθεσή της, τα κανάλια μέσα από τα οποία διοχετεύονται οι επιδράσεις της εκάστοτε εφαρμοζόμενης νομισματικής πολιτικής, και τέλος τη φύση των επιδράσεων που ασκούνται στην οικονομία. Τα κύρια μέσα που χρησιμοποιούνται είναι η ποσότητα του νομίσματος και το επιτόκιο των δανειακών κεφαλαίων της κεντρικής τράπεζας προς τις εμπορικές τράπεζες. Τα υπόλοιπα μέσα που αναφέρονται είναι ενδιάμεσα με την έννοια ότι ασκούν την επίδραση τους μέσω των πρώτων. Επίσης, αναφορικά με τους στόχους, η επιλογή τους δεν είναι τυχαία. Η λογική τους πηγάζει από τις κατά καιρούς εξελίξεις στην μακροοικονομική θεωρία. Αλλά η εξήγηση της αλληλουχίας και του συντονισμού μεταξύ τους ξεφεύγει από το παρόν δοκίμιο.

Εν κατακλείδι, στις σύγχρονες δημοκρατίες Δυτικού τύπου οι κεντρικές τράπεζες είναι μεν «ανεξάρτητες», αλλά μέσα σε συγκεκριμένα όρια που περιγράφονται στους εξουσιοδοτικούς νόμους για την λειτουργία τους. Η διακριτική ευχέρεια που έχουν μέσα σ' αυτά τα όρια είναι ευρύτατη.

Σχεδιάγραμμα 1: Λειτουργίες της Κεντρικής τράπεζας

Εντούτοις, οι αποφάσεις τους έχουν υποστεί εκτεταμένη κριτική για αναποτελεσματικότητα, πρόκληση στρεβλώσεων, και δημιουργία τεχνητής ανόδου στις τιμές των μετοχών και άλλων τίτλων (φούσκες), οι οποίες εκρήγνυνται απρόσμενα και προκαλούν κρίσεις. Γι' αυτούς του λόγους έχουν προταθεί στην βιβλιογραφία διάφοροι τρόποι περιορισμού της διακριτικής τους ευχέρειας, αλλά χωρίς κάποια μεταρρυθμιστική πρωτοβουλία μέχρι σήμερα.⁴

4. Ορόσημα και επιπτώσεις της νομισματικής πολιτικής επί της ατομικής ιδιοκτησίας

Στο διάβα των αιώνων οι κεντρικές τράπεζες άλλαξαν στόχους και μέσα άσκησης της εντολής τους από την πολιτεία. Για παράδειγμα, μέχρι το 1972 κατά κανόνα το χαρτονόμισμα που εξέδιδαν ήταν μετατρέψιμο σε χρυσό, άργυρο ή και τα δύο, ανάλογα εάν το σύστημα ήταν μονομεταλλικό ή διμεταλλικό. Έκτοτε, το χαρτονόμισμα που εκδίδουν είναι μη μετατρέψιμο και η αγοραστική του αξία εξαρτάται από την εμπιστοσύνη των πολιτών στην αξιοπιστία της κυβέρνησης και της κεντρικής τράπεζας. Άλλες φορές πάλι αυτό που αλλάζει δεν είναι οι στόχοι ή τα μέσα, αλλά η έμφαση μεταξύ αυτών. Για παράδειγμα και πάλι, ενώ μέχρι περίπου το 1990 η έμφαση ήταν στην ποσότητα του χαρτονομίσματος, από τότε και μετά ο σχεδιασμός της νομισματικής πολιτικής βασίζεται στο επιτόκιο των δανειακών κεφαλαίων της κεντρικής τράπεζας.

⁴ Για μια σύντομη εισαγωγή σ' αυτήν την βιβλιογραφία, βλέπε Bitros (2021, 2015)

Στο παρόν τμήμα επισημαίνονται οι μεγάλες αλλαγές ή ορόσημα που έλαβαν χώρα διαχρονικά στην νομισματική πολιτική καθώς και οι επιπτώσεις τους στην ατομική ιδιοκτησία.

4.1 Η νομισματική πολιτική πριν το 1929

Από τον 17^ο αιώνα που ιδρύθηκαν οι δύο πρώτες κεντρικές τράπεζες, δηλαδή αυτές της Σουηδίας και της Αγγλίας, μέχρι την μεγάλη κρίση του 1929, η κύρια υποχρέωση των κεντρικών τραπεζών ήταν να διατηρούν το γενικό επίπεδο των τιμών σταθερό. Αυτό απαιτούσε να διαχειρίζονται την ποσότητα του χαρτονομίσματος που εξέδιδαν ώστε τυχόν πληθωρισμός για 1-2 χρόνια να αντισταθμίζεται με ανάλογο αποπληθωρισμό τα επόμενα 1-2 χρόνια, με αποτέλεσμα ο δείκτης τιμών του καταναλωτή να παραμένει κατά μέσο όρο σταθερός. Τους ίδιους αιώνες, η οικονομολογική συνταγογραφία συνιστούσε οι κυβερνήσεις να λειτουργούν με ισοζυγισμένους προϋπολογισμούς ώστε να μη δημιουργούνται συστηματικά ελλείμματα και να συσσωρεύεται δημόσιο χρέος. Αυτές οι κατευθύνσεις της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής βασιζόνταν στις προτάσεις της επικρατούσας κλασσικής οικονομικής θεωρίας, και η αποτυχία η επιτυχία στην πράξη κρινόταν από τον βαθμό στον οποίο οι κυβερνήσεις και οι κεντρικοί τραπεζίτες πορεύονταν με συνέπεια προς τις εν λόγω προτροπές. Αλλά συχνά, όπως τεκμηριώνει η κριτική του Ricardo στο πιο πάνω εδάφιο, χανόταν η πειθαρχία με οδυνηρές συνέπειες για τον πλούτο των πολιτών. Και αυτό, για δύο τουλάχιστον λόγους. Πρώτον, γιατί ο πληθωρισμός και ο αποπληθωρισμός έχουν μεγάλες αναδιανεμητικές συνέπειες για τις οποίες ούτε οι κυβερνήσεις ούτε οι κεντρικές τράπεζες έχουν εξουσιοδοτηθεί από τους πολίτες, και δεύτερον, γιατί τα δημόσια ελλείμματα και χρέη συνιστούν μελλοντικούς φόρους, οι οποίοι με την σειρά τους απομειώνουν την παρούσα αξία της περιουσίας των πολιτών.

4.2 Η νομισματική πολιτική κατά το διάστημα 1929-1990

Η οικονομική κρίση του 1929 οδήγησε σε μια κολοσσιαία ύφεση. Σήμερα γνωρίζουμε ότι προκλήθηκε από άστοχους χειρισμούς της Ομοσπονδιακής Αποθεματικής Τράπεζας των ΗΠΑ τα χρόνια που προηγήθηκαν. Αλλά για τους απλούς ανθρώπους οι σκληρές εμπειρίες που έζησαν τους έκαναν επιρρεπείς σε ιδέες και κυβερνητικές παρεμβάσεις που παρείχαν την ελπίδα έστω και προσωρινής ανακούφισης. Έτσι, ενέδωσαν σε λαϊκίστικες μεταβολές της δημοσιονομικής και της νομισματικής πολιτικής οι οποίες βασιζόνταν κατά κύριο λόγο σε δύο πυλώνες. Αφενός στην επέκταση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων για την αύξηση της συνολικής ζήτησης, και αφετέρου στην μετάθεση της έμφασης της νομισματικής πολιτικής από την σταθερότητα των

τιμών στην καταπολέμηση της ανεργίας.⁵ Οι επιπτώσεις αυτής της θεμελιακής στροφής διοχετεύθηκαν επί της ατομικής ιδιοκτησίας των πολιτών, και όχι μόνο, μέσα από διάφορα κανάλια. Συνοπτικά, έλαβαν τις ακόλουθες μορφές:

- Η δημόσια ιδιοκτησία επεκτάθηκε σε βάρος της ιδιωτικής μέσω της συνεχούς διόγκωσης του δημόσιου χρέους, η χρηματοδότηση του οποίου διευκολύνθηκε τα μέγιστα από τις κεντρικές τράπεζες.
- Με την σειρά της, η διόγκωση του δημόσιου χρέους προκάλεσε μεγάλη αναδιανομή πλούτου από τις κατώτερες στις ανώτερες εισοδηματικές τάξεις, και επέφερε μια άνευ προηγουμένου μεγέθυνση της ανισότητας. Δύο από τις πολλές διαδικασίες που συνέβαλλαν και συνεχίζουν να συμβάλλουν σ' αυτήν την εξέλιξη είναι, πρώτον, ότι το δημόσιο χρέος χρηματοδοτείται κυρίως από τις ανώτερες εισοδηματικές τάξεις. και δεύτερο, ότι τα εισοδήματα από τόκους που πηγάζουν από το δημόσιο χρέος ή είναι αφορολόγητα ή φορολογούνται με χαμηλότερους συντελεστές από τους αντίστοιχους που επιβαρύνουν τα εισοδήματα από εργασία.
- Δεδομένου ότι το δημόσιο χρέος αποτελεί εν δυνάμει μελλοντικούς φόρους, όταν αυξάνεται απομειώνει την παρούσα αξία της περιουσίας των πολιτών.
- Η κεντρική τράπεζα προκειμένου να συγκρατήσει την ανεργία στην γειτονιά του 4%, ποσοστό που θεωρείται ως φυσιολογικό υπό ομαλές οικονομικές συνθήκες, υποχρεώθηκε από τα διαρθρωτικά δεδομένα να στοχεύσει σε ένα μόνιμο πληθωρισμό γύρω στο 2% και έτσι έκλεισε τα μάτια στις αναδιανεμητικές του επιδράσεις. Τέλος, αλλά όχι τελευταίο,
- Η κεντρική τράπεζα επέτρεψε την συγκέντρωση του τραπεζικού κεφαλαίου ώστε να μην είναι δυνατή η πτώχευση μιας μεγάλης εμπορικής τράπεζας χωρίς να καταρρεύσει το νομισματικό σύστημα της χώρας. Αυτό σημαίνει ότι οι εμπορικές τράπεζες μπορούν πλέον να αποκομίζουν κέρδη και να μεταφέρουν τις ζημιές τους στους φορολογούμενους.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι κατά την περίοδο 1929-1990 η νομισματική πολιτική συνέδραμε κομβικά: α) στην επέκταση του δημόσιου τομέα σε βάρος του ιδιωτικού, και συνεπώς στην επέκταση της κοινοκτημοσύνης,⁶ β) στην διόγκωση του δημόσιου χρέους και την απομείωση της

⁵ Η στροφή αυτή δεν θα ρίζωνε αν δεν είχε υποστηριχθεί από σημαντικούς οικονομολόγους της εποχής οι οποίοι, παρερμηνεύοντας τις προτάσεις του Keynes, έδωσαν αξιοπιστία στις επιλογές πολιτικής της κυβέρνησης και της κεντρικής τράπεζας. Όταν λίγο αργότερα κατάλαβαν τι επρόκειτο να συμβεί, πολλοί άλλαξαν κατεύθυνση. Αλλά ήταν πλέον αργά. Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με αυτό το ενδιαφέρον ιστορικό, βλ. [Μπήτρος Καραγιάννης \(2011, 85-92\)](#).

⁶ Για τις αρνητικές επιπτώσεις της κοινοκτημοσύνης κανένας δεν έχει αποφανθεί πιο αρνητικά όσο ο [Αριστοτέλης \(Πολιτικά, 2, 1261b\)](#).

παρούσας αξίας της περιουσίας των ιδιωτών, γ) στην μονιμοποίηση του πληθωρισμού, ο οποίος όχι μόνο διαβρώνει την αγοραστική δύναμη του πλούτου των πολιτών, αλλά και την εμπιστοσύνη τους στο νόμισμα, και δ) στην κυριαρχία επί του νομισματικού συστήματος ολίγων μεγάλων εμπορικών τραπεζών, με όλες τις συνέπειες που συνεπάγεται αυτή η εξέλιξη για την ευστάθεια της οικονομίας και την όξυνση της ανισότητας μέσω της συγκέντρωσης μεγάλης οικονομικής δύναμης. Με όλα αυτές τις επιπτώσεις διαμορφώθηκε μεταπολεμικά αυτό που στην βιβλιογραφία αποκαλείται *Δημοκρατία των ελλειμμάτων* (Democracy in deficit).

4.3 Η νομισματική πολιτική από το 1990 και μετά

Εκεί γύρω στο 1990 οι κεντρικές τράπεζες στις δημοκρατίες Δυτικού τύπου έκαναν δύο αλλαγές με σημαντικές επιπτώσεις. Η πρώτη αφορούσε την μεταβολή της έμφασης από τους στόχους σταθερότητα τιμών-ελαχιστοποίηση ανεργίας στους στόχους μεγιστοποίηση του ρυθμού ανάπτυξης-χαμηλότερο δυνατό μακροχρόνιο επιτόκιο. Η δεύτερη ήταν ότι εγκατέλειψαν τις προσπάθειες άσκησης της νομισματικής πολιτικής με βάση την ποσότητα του χαρτονομίσματος και υιοθέτησαν ως κύριο μέσο το επιτόκιο των δανειακών τους κεφαλαίων. Τι συνέβη έκτοτε είναι λιγότερο ή περισσότερο γνωστό. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, οι αλλαγές αυτές, κατέληξαν στην χρηματοοικονομική κρίση του 2008, απότοκο της οποίας ήταν και η πτώχευση της Ελλάδος το 2009. Γνωστές είναι επίσης και οι δημοσιονομικές επιπτώσεις. Με την φρενήρη διαχρονική μείωση του επιτοκίου των δανειακών κεφαλαίων της κεντρικής τράπεζας προς τον φραγμό του μηδενικού ονομαστικού επιτοκίου, το δημόσιο είχε κάθε κίνητρο να συνεχίσει τους ελλειμματικούς προϋπολογισμούς και την συσσώρευση δημόσιου χρέους. Μάλιστα, καθώς αυτές οι επεκτατικές νομισματικές και δημοσιονομικές πολιτικές δημιουργούσαν πλήρη απασχόληση και υλική ευημερία, μερικοί οικονομολόγοι, εμπνευστές και υποστηρικτές της Νέας Νομισματικής Θεωρίας (Modern Monetary Theory-MMT), έφθασαν στο σημείο να ισχυρίζονται απερίσκεπτα ότι το δημόσιο χρέος δεν είναι ανάγκη να αποπληρωθεί ποτέ και ότι η οικονομία θα μπορούσε να διατηρηθεί σε μόνιμη άνθηση μέσα από ελλειμματικούς δημόσιους προϋπολογισμούς. Βέβαια, τώρα που έχει προκύψει μεγάλος πληθωρισμός και οικονομική αστάθεια, έχουν εξαφανιστεί. Εν πάσει περιπτώσει, αυτές που είναι λιγότερο γνωστές είναι οι επιπτώσεις της νομισματικής πολιτικής αυτής της περιόδου επί των εισοδημάτων και της περιουσίας των πολιτών, οπότε αξίζει να στραφούμε για λίγο σ' αυτήν την κατεύθυνση.

Ο Πίνακας 1 πιο κάτω εμφανίζει την κατανομή της καθαρής αξίας ή πλούτου των νοικοκυριών στις ΗΠΑ κατά την περίοδο 2004-2019. Η στήλη Β δείχνει ότι καθ' όλη την διάρκεια της επεκτα-

τικής νομισματικής πολιτικής, η καθαρή μέση περιουσία ανά εισόδημα του μέσου νοικοκυριού μειώθηκε συστηματικά. Αυτό το εύρημα σημαίνει ότι έγινε αναδιανομή περιουσίας υπέρ των ανώτερων εισοδηματικών τάξεων. Οπότε, φυσιολογικά προκύπτει το ερώτημα: Πως έγινε αυτή η αναδιανομή; Στη σχετική βιβλιογραφία αναφέρονται διάφορες ερμηνείες. Απ' αυτές, βάσει των διαθέσιμων στοιχείων και των ευρημάτων από τις σχετικές έρευνες, θεωρώ την ακόλουθη ως την πλέον εύλογη:

Πίνακας 1: Καθαρή αξία περιουσίας των νοικοκυριών στις ΗΠΑ, 2004-2019

Έτος	Μέση καθαρή αξία νοικοκυριών ¹				Αριθμός νοικοκυριών ²				Δείκτες	
	Λευκά	Μαύρα	Ισπανικά	Άλλα	Λευκά	Μαύρα	Ισπανικά	Άλλα	A ³	B ⁴
2004	756.3	149.3	170.9	505.4	93.2	13.6	11.7	4.7	330.4	9.38
2007	834.9	165.8	230.6	709.9	95.9	14.4	13.0	4.5	334.7	8.97
2010	743.3	114.4	128.9	607.6	96.8	14.7	13.3	4.7	275.9	7.65
2013	747.2	104.3	123.0	638.2	99.3	15.9	15.6	5.6	256.1	6.85
2016	961.4	149.1	194.0	752.4	101.0	16.5	16.7	6.3	318.9	7.92
2019	952.9	140.5	192.2	1039.4	102.5	17.2	17.8	7.0	300.0	7.05

Notes

1. Η μέση καθαρή αξία είναι σε χιλιάδες δολάρια ΗΠΑ τρέχουσας αξίας. Τα στοιχεία προέρχονται από την πηγή Survey of Consumer Finances, Figure 1, Board of Governors, Federal Reserve System.
2. Ο αριθμός των νοικοκυριών είναι σε εκατομμύρια. Τα στοιχεία προέρχονται από την πηγή U.S. Census Bureau, Table HH-2: Households, by Race and Hispanic origin of the Householder: 1970-2021.
3. Σταθμισμένη μέση καθαρή αξία ανά νοικοκυριό σε δολάρια ΗΠΑ σταθερής αξίας με βάση 1982-1984=100.
4. Σταθμισμένη μέση καθαρή αξία νοικοκυριών προς μέσο εισόδημα νοικοκυριών.

Πρώτον, όπως δείχνει το Σχεδιάγραμμα 2 πιο κάτω, κατά την συγκεκριμένη περίοδο η τάση στις ΗΠΑ του μεριδίου της εργασίας στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) ήταν πτωτική. Ειδικότερα, στο σχεδιάγραμμα παρουσιάζονται οι εκτιμήσεις της εξέλιξης του από τρεις διαφορετικές πηγές. Βλέπουμε ότι διαφέρουν ως προς το επίπεδο, γιατί οι τρεις πηγές ορίζουν το μερίδιο της εργασίας διαφορετικά. Αλλά και οι τρεις δείχνουν αναμφίβολα ότι η τάση ήταν πτωτική.

Δεύτερον, από την έρευνα που έκανα με στοιχεία από τις ΗΠΑ και δημοσιεύθηκε στο [Bitros \(2018\)](#) προέκυψε ότι η μείωση των επιτοκίων επιδρά μεν αυξητικά επί του μεριδίου της εργασίας, αλλά επειδή οι επιχειρήσεις έχουν κίνητρο να υποκαταστήσουν την εργασία με κεφάλαιο, η συνολική επίδραση είναι αρνητική. Συνεπώς, βοήθουσης και της τεχνολογικής αλλαγής, η οποία μεταπολεμικά τείνει να είναι εξοικονομητική ως προς την εργασία (labor saving), οι δύο αυτοί παράγοντες μεταξύ τους εξηγούν ένα μεγάλο μέρος της μείωσης του μεριδίου της εργασίας.

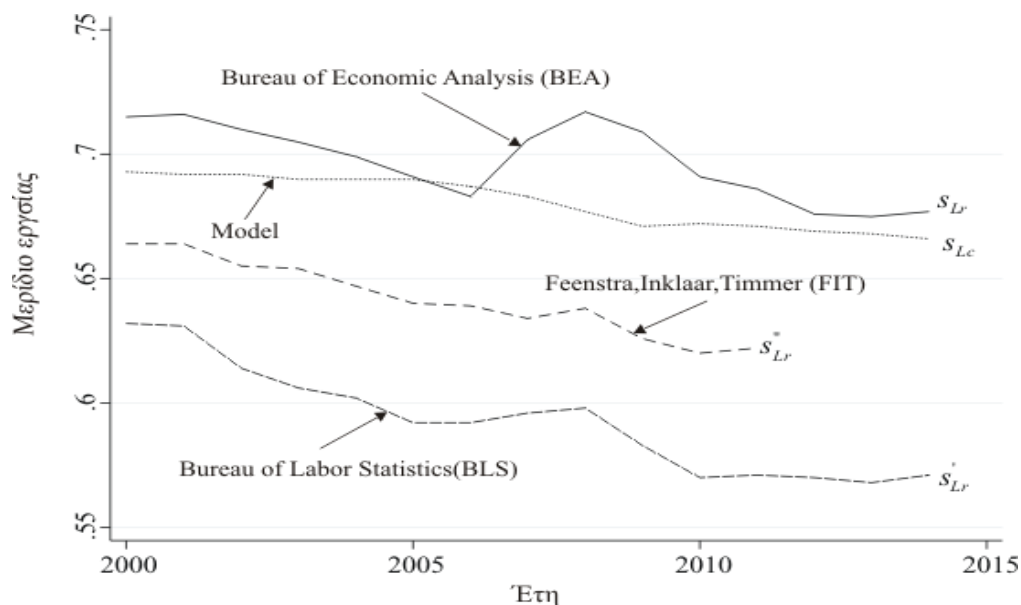

Figure 2: Το μερίδιο της εργασίας από διάφορες πηγές εκτίμησης

Τρίτον, η περιουσία των νοικοκυριών στις κατώτερες εισοδηματικές τάξεις περιλαμβάνει ποσοστιαία ελάχιστες επενδύσεις σε μετοχές, ομολογίες, κλπ., που ναι μεν είναι πιο επικίνδυνες, αλλά έχουν υψηλότερες αποδόσεις. Αντιθέτως, η σύνθεση των χαρτοφυλακίων των ανώτερων εισοδηματικών τάξεων βασίζεται σ' αυτές τις κατηγορίες επενδύσεων, με αποτέλεσμα η ανισότητα να αυξάνεται καθώς η μείωση των επιτοκίων συνοδεύεται με διαχρονική αύξηση των τιμών αυτών των επενδυτικών μέσων.

Συνοψίζοντας, η επεκτατική νομισματική πολιτική, η οποία ακολουθήθηκε ιδιαίτερα τις τρεις-τέσσερις τελευταίες δεκαετίες, επέδρασε αρνητικά επί της ατομικής ιδιοκτησίας ή του πλούτου των πολιτών τόσο άμεσα όσο και έμμεσα. Άμεσα επέδρασε μέσω της μείωσης του μεριδίου της εργασίας στο ΑΕΠ, η οποία οδήγησε με την σειρά της σε μια αδικαιολόγητη έξαρση της ανισότητας, ενώ έμμεσα επέδρασε μέσω της διευκόλυνσης του δημόσιου δανεισμού, της συσσώρευσης τεράστιων δημόσιων χρεών, και επομένως της μείωσης της παρούσης αξία του πλούτου των πολιτών. Αν στα ανωτέρω προστεθεί και η απομείωση της αγοραστικής δύναμης του πλούτου των νοικοκυριών λόγω του υψηλότερου τρέχοντος πληθωρισμού, η πιθανότητα μιας νέας βαθιάς ύφεσης έχει αυξηθεί σημαντικά.

5. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη (*Πολιτικά*, 1263a, 1278a), η ατομική ιδιοκτησία είναι άρρηκτα

συνδεδεμένη με τις ατομικές ελευθερίες. Από αιώνες τώρα η σχέση τους έχει αναλυθεί σε βάθος από φιλοσόφους όπως οι Locke, Rousseau, J.S.Mill, Hayek, κ.ά., ώστε δεν υπάρχουν περιθώρια για αμφιβολίες και αμφισβητήσεις. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον [Rousseau \(1758, 138\)](#):

Το δικαίωμα της ιδιοκτησίας είναι το ιερότερο απ' όλα τα δικαιώματα του πολίτη και, από ορισμένες απόψεις, σημαντικότερο ακόμη και από την ίδια την ελευθερία.[...] Η ιδιοκτησία είναι το θεμέλιο της πολιτικής κοινωνίας.

Εξάλλου, από τα θεσμικά οικονομικά ξαναμάθαμε⁷ τις τελευταίες δεκαετίες ότι ο βαθμός προστασίας και ασφάλειας της ατομικής ιδιοκτησίας σχετίζεται θετικά με τον ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης. Δεδομένου λοιπόν ότι, όπως διαπιστώσαμε πιο πάνω, οι κεντρικές τράπεζες στις δημοκρατίες Δυτικού υποσκάπτουν ή ακυρώνουν με την νομισματική πολιτική τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα των πολιτών, δεν αποτελεί έκπληξη ότι οι αναπτυξιακοί ρυθμοί έχουν μειωθεί.

Ήδη από τη δεκαετία του 1960 γνωρίζαμε ότι η δημοκρατία έπρεπε να μάθει από τα λάθη της και να σταματήσει να εκδίδει επιταγές στις παρούσες γενεές οι οποίες δεν πρόκειται να πληρωθούν από τις μελλοντικές. Παρά τις κρίσεις που μεσολάβησαν, οι δημοκρατίες κατάφεραν να αναβάλουν αυτήν την αναπόδραστη προσαρμογή χάρις στην παντοδύναμη μηχανή της ανάπτυξης. Αλλά τώρα τίποτε δεν δείχνει ότι οι δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές θα σταματήσουν να διευρύνουν την ανελευθερία με βασικούς κινητήριους παράγοντες την κοινοκτημοσύνη και την ανισότητα. Γι' αυτό φοβούμαι ότι η κρίση της δημοκρατίας γίνεται όλο και μη αναστρέψιμη.

⁷ Χρησιμοποιώ αυτή την λέξη για τονίσω ότι, οι αρχαίοι Αθηναίοι είχαν πλήρη επίγνωση ότι ο πλούτος και η δύναμη της Αθήνας πήγαζε από τις αναπτυξιακές συνέπειες του θεσμικού καθεστώτος που είχαν υιοθετήσει για την προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων και την αποτελεσματική επίλυση των διαφορών που ανέκυπταν στις συναλλαγές.

6. Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνική

1. Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, Αθήνα: Πάπυρος, 1939.
2. Μπήτρος, Γ. Κ., (2014), «Πως και γιατί ανατράπηκε το ιδιοκτησιακό καθεστώς στο Σύνταγμα του 1975 και τι πρέπει να κάνουμε,» *Νέα Πολιτική*, 8, 10-13.
3. Μπήτρος, Γ. Κ., Καραγιάννης, Α. Δ., (2011α) «Οι σοσιαλιστικές καταβολές του χφιλελευθερισμού στην Ελλάδα», *Επιστήμη και Κοινωνία*, 28, Χειμώνας 2011-2012, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκουλας.
4. -----, (2011β), *Δημιουργική κρίση σε δημοκρατία και οικονομία με παράδειγμα τη σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
5. Τσάτσος, Κ., (1965), *Πολιτική: Θεωρία Πολιτικής Δεοντολογίας*, Αθήνα: χωρίς εκδοτικό οίκο.
6. Χατζηβασιλείου Ε. (2010) *Ελληνικός Φιλελευθερισμός: Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, Αθήνα: Πατάκης.
7. Ζολώτας, Ξ., (2009/1944), *Δημιουργικός Σοσιαλισμός*, Β' Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκουλα.

Ξενόγλωσση

8. Barros, B. D., (2009), "Property and freedom," *New York University Journal of Law and Liberty*, 4, 36-69.
9. Bitros, G. C., (2021), "Destabilizing asymmetries in central banking: With some enlightenment from money in classical Athens," *The Journal of Economic Asymmetries*, 23, e00199.
10. -----, (2018), "Monetary policy, market structure and the income shares in the U.S.," *Open Economies Review*, 29, 383-413.
11. -----, (2015), "Thinking ahead of the next big crash," *Cato Journal*, 35, 67-93.
12. Ricardo, D. (1809) "The Price of Gold, Three Contributions to the Morning Chronicle," στο P. Sraffa (επιμ.) *The Works and Correspondence of David Ricardo*, III, Cambridge: Cambridge University Press, 1951, 15-46.
13. Rousseau, J. J. (1758) *Discourse on Political Economy*, στο J.J. Rousseau *The Social Contract and Discourses*, London: J. M. Dent & Sons, 1973.

Παράρτημα

Τρεις σύντομες αναφορές από την περίπτωση της Ελλάδος

A. Η Τράπεζα της Ελλάδος και τα ασφαλιστικά ταμεία

Όταν βγήκε η Ελλάδα από τον μεγάλο πόλεμο και την εμφύλια σύρραξη το 1949, το ασφαλιστικό σύστημα αποτελείτο, από την μια μεριά, από πολλές δεκάδες ιδιωτικά ασφαλιστικά ταμεία, τα οποία λειτουργούσαν σε διάφορους κλάδους της οικονομίας, και από την άλλη, από μερικές δεκάδες δημόσια και ημιδημόσια ασφαλιστικά ταμεία, όπως το ΙΚΑ, των δημόσιων υπαλλήλων, των επί μέρους Δημόσιων Επιχειρήσεων και Οργανισμών (ΔΕΚΟ), κλπ.. Τα ιδιωτικά ασφαλιστικά ταμεία ήταν πλεονασματικά και λειτουργούσαν βασικά ως κεφαλαιοποιητικά με την έννοια ότι οι όποιες συντάξεις προβλεπόταν να χορηγηθούν, θα παρέχονταν από τις συσσωρευμένες ασφαλιστικές εισφορές των εργαζομένων και τις αποδόσεις τους. Τότε, αρχής γενομένης με τον νόμο 1611/1950, το ασφαλιστικό σύστημα της χώρας άλλαξε άρδην με τρόπο που σημάδεψε ανεξίτηλα όλες τις μετέπειτα εξελίξεις του.

Σε τι αποσκοπούσε αυτός ο νόμος και γιατί άλλαξε θεμελιακά τη δομή του ασφαλιστικού συστήματος που προϋπήρχε; Ο σκοπός ήταν αναμφίβολα να μεταφέρει την διαχείριση των όποιων πλεονασμάτων των ιδιωτικών και των δημόσιων ασφαλιστικών ταμείων από τις διοικήσεις τους στην Τράπεζα της Ελλάδος, και ειδικότερα στην Νομισματική Επιτροπή. Δεδομένου λοιπόν ότι η τελευταία λειτουργούσε στον χρηματοπιστωτικό τομέα τύποις και ουσία κατά το πρότυπο της Κρατικής Επιτροπής Σχεδιασμού (Gosplan) της πάλαι ποτέ «Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών», η στόχευση του νόμου ήταν να εθνικοποιηθούν εκείνες οι αποταμιεύσεις των πολιτών, οι οποίες υπό μορφή ασφαλιστικών εισφορών κατευθύνονταν στα ιδιωτικά ασφαλιστικά ταμεία, αλλά χωρίς τα τελευταία να κρατικοποιηθούν λειτουργικά. Εξάλλου, ότι ο κύριος σκοπός των εμπνευστών του νόμου ήταν να καταργήσουν το ρόλο της αγοράς στην κατανομή των αποταμιεύσεων και με διοικητικούς τρόπους να τις κατευθύνουν σε εκείνες τις δραστηριότητες που αυτοί πρόκριναν, επιβεβαιώνεται εύκολα από το ότι ο νόμος στο άρθρο 4, παρ. 2, δεν παρέλειψε να προβλέψει ότι στις εθνικοποιούμενες τραπεζικές καταθέσεις των ασφαλιστικών ταμείων θα καταβαλλόταν ο «... εκάστοτε καθοριζόμενος δι' αποφάσεως της Νομισματικής Επιτροπής τόκος».

Οι καταστροφικές συνέπειες αυτής της πολιτικής για την βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συ-

στήματος, και όχι μόνο, μπορεί να τεκμηριωθεί εύκολα από τα δεδομένα. Τα αποθεματικά των ασφαλιστικών ταμείων ανακατανομήθηκαν προς τα χρεόγραφα του Ελληνικού δημοσίου. Ειδικότερα, ενώ μέχρι το 1980 είχαν τοποθετηθεί σε Έντοκα Γραμμάτια του δημοσίου περίπου το 12% των αποθεματικών, το 2000 το ποσοστό αυτό υπερέβαινε ελαφρά το 92%. Συνεπώς, ενώ ο Νόμος 1611/1950 αποσκοπούσε στην χρηματοδότηση και στην απογείωση του πιο παραγωγικού ιδιωτικού τομέως της οικονομίας, τελικά με το πέρασμα των δεκαετιών τα αποθεματικά εθνικοποιήθηκαν και κατά την χρήση τους, αφού κατέληξαν να χρηματοδοτούν το λιγότερο παραγωγικό Ελληνικό δημόσιο, με όλες τις επακόλουθες συνέπειες στους ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης. Το εκπληκτικό δε είναι ότι αυτή η ανακατανομή βασίστηκε στην κυρίαρχη άποψη ότι τα χρεόγραφα του δημοσίου ήταν ασφαλή. Αλλά ήλθε η πτώχευση το 2009 και οι εμπνευστές της ανακατανομής διαψεύστηκαν, με το αζημίωτο μιν για τους ίδιους, αλλά με μεγάλη ζημιά για την περιουσία των ασφαλιστικών ταμείων. Οι ασφαλισμένοι έχασαν περίπου το 50% των αποθεματικών τους και οι συντάξεις τους καταβαραθρώθηκαν. Αυτά λοιπόν με την Τράπεζα της Ελλάδος και τις ευθύνες της για τις ζημιές που υπέστησαν τα αποθεματικά των ασφαλιστικών ταμείων

B. Η Τράπεζα της Ελλάδος και η τέως Εμπορική Τράπεζα

Από το βιβλίο του [Χατζηβασιλείου \(2010, 306, 327-8, 331, 341, 347-355, 477-8, 481, 501-3, 506-7\)](#) προκύπτει με επαρκή ασφάλεια η εκτίμηση ότι οι ιδεολογικές πεποιθήσεις των ηγετών της Νέας Δημοκρατίας (ΝΔ) τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης ήταν προχωρημένα σοσιαλιστικές. Ο Τσάτσος, Πρόεδρος της Δημοκρατίας το 1975, είχε προ πολλού τοποθετηθεί υπέρ της κοινοκτημοσύνης και πέρασε τις σχετικές απόψεις του στο άρθρο 106 του Συντάγματος του 1975 [βλ. [Τσάτσος \(1965, 207\)](#)]. Ο Ζολώτας, Διοικητής στην Τράπεζα της Ελλάδος το ίδιο έτος, είχε αποκαλύψει ήδη από το 1944, και επιβεβαίωσε με την δεύτερη έκδοση του βιβλίου [Ζολώτας \(2009/1944\)](#), ποιες ήταν οι ιδέες που τον οδηγούσαν στις επιλογές της νομισματικής πολιτικής. Και πλείστοι όσοι άλλοι έμπιστοι φίλοι και συνεργάτες από τα παλιά του πρωθυπουργού Καραμανλή [βλ. [Μπήτρος, Καραγιάννης\(2011\)](#), [Μπήτρος \(2014\)](#)] είχαν ταχθεί δημόσια κατά καιρούς υπέρ οικονομικών πολιτικών που αποσκοπούσαν: στον κεντρικό προγραμματισμό της οικονομίας, στην κρατικοποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, στην ίδρυση κρατικών μονοπωλιακών επιχειρήσεων σε κλάδους της οικονομίας, όπως οι τηλεπικοινωνίες, οι μεταφορές και η ενέργεια, στην μεγαλύτερη δυνατή διεύθυνση της κρατικής επιχειρηματικότητας και διοίκησης στην οικονομία γενικά, στην εκ των άνω εποπτεία και καθοδήγηση της παιδείας, κ.λπ.

Από την άλλη μεριά, ο μεγάλος Όμιλος Εταιρειών της Εμπορικής Τράπεζας, υπό την ηγεσία του Σ. Ανδρεάδη, δυναμικού επιχειρηματία και καθηγητή στο νυν Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, στεκόταν προκλητικά ανταγωνιστικός στα σχέδια των πρώτων για την εγκαθίδρυση ενός κεντρικά κατευθυνόμενου ολιγοπωλίου στο τραπεζικό τομέα. Με άλλα λόγια, κατά το κοινώς λεγόμενο «χαλούσε την σούπα» και έπρεπε να εξουδετερωθεί. Οπότε, με προπομπό την Τράπεζα της Ελλάδος, διευθυντής της οποίας ανέλαβε να συντάξει με βάση το προμνησθέν άρθρο του συντάγματος και να καταθέσει σχετική έκθεση, η κυβέρνηση της ΝΔ προχώρησε στην εθνικοποίηση της Εμπορικής Τράπεζας και των υπ' αυτήν μεγάλων επιχειρήσεων που λειτουργούσαν σε κομβικούς κλάδους όπως της βιομηχανίας, των λιπασμάτων, των ναυπηγείων, των ξενοδοχείων, κλπ.

Ελάχιστοι οικονομολόγοι, εντός και εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος, πρόβαλαν αντιρρήσεις και πρόβλεπαν ότι αυτή η εθνικοποίηση θα ήταν η αρχή μεγάλης «αποβιομηχάνισης της χώρας». Όχι πολύ αργότερα δικαιώθηκαν. Αλλά αφενός με τους σχεδιαστές της αποφασισμένους και σε θέσεις ευθύνης, και αφετέρου με την αντιπολίτευση του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος (ΠΑΣΟΚ) να επικροτεί ένθερμα, η εθνικοποίηση της Εμπορικής Τράπεζας πέρασε και άνοιξε το δρόμο για πολλές άλλες τη δεκαετία του 1970. Αν κάποιος ενδιαφερθεί να μάθει πόσους και ποιους κλάδους της οικονομίας ήλεγχε το κράτος μέσω του τραπεζικού συστήματος τότε,, είμαι βέβαιος πως θα συμφωνήσει ότι η κατηγορία της «σοσιαλμανίας» εύλογα αποδόθηκε στις κυβερνήσεις της ΝΔ τουλάχιστον την περίοδο 1974-1981.

Γ. Η Τράπεζα της Ελλάδος, οι συστημικές τράπεζες, και οι καταθέτες

Τους τελευταίους μήνες δεν περνάει ημέρα που να μην διαβάσουμε ή να ακούσουμε στα μέσα μαζικής ενημέρωσης ότι οι καταθέσεις επέστρεψαν στο τραπεζικό σύστημα. Με πολύ αυτάρεσκη ικανοποίηση πολιτικοί και ηγετικά τραπεζικά στελέχη μας βεβαιώνουν για την εξυγίανση που έχει επιτευχθεί στα μη εξυπηρετούμενα τραπεζικά δάνεια και την καινούργια εμπιστοσύνη που δείχνουν οι πολίτες προς το τραπεζικό σύστημα, μετά τα απογοητευτικά χρόνια των μνημονίων. Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει πράγματι ότι οι καταθέσεις κυμαίνονται στην γειτονιά των 200 δις. Ευρώ και αυτό είναι πολύ ενθαρρυντικό για την χρηματοδότηση της Ελληνικής οικονομίας.

Αλλά κάτι δεν πάει καλά και πρέπει να μας ανησυχεί. Αυτό είναι το εξής. Τους τελευταίους επίσης μήνες, 2-3 συστημικές τράπεζες κατέφυγαν στις αγορές να δανειστούν προκειμένου να συμπληρώσουν κάποιες κατηγορίες αποθεματικών κεφαλαίων, όπως υποχρεούνται από τους σχετικούς νόμους και τους κανονισμούς. Για τα κεφάλαια που δανείστηκαν πληροφορηθήκαμε από τον

τύπο ότι θα πληρώνουν στρογγυλεμένα επιτόκια από 4% έως 8% ετησίως. Αυτά τα επιτόκια επιβεβαιώνουν ότι το κόστος του χρήματος για τις τράπεζες είναι υψηλότατο. Το ερώτημα λοιπόν που γεννιέται είναι προφανές. Αφού για να δανειστούν από την αγορά πληρώνουν τόσο υψηλά επιτόκια, πως δικαιολογείται να έχουν δανειστεί από τους καταθέτες 150 δις. Ευρώ και να πληρώνουν σχεδόν μηδενικό επιτόκιο; Δεν είναι αυτή μια καταχρηστική ολιγοπωλιακή πρακτική; Μήπως πρόκειται για αδικαιολόγητο πλουτισμό; Η Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία εποπτεύει την λειτουργία του τραπεζικού συστήματος, δεν υπολείπεται της ευθύνης της για την εν λόγω πρακτική. Η, ακόμη-ακόμη, η Επιτροπή Ανταγωνισμού δεν θα έπρεπε να πληροφορήσει τους πολίτες γιατί δεν παρεμβαίνει ενόψει της ολιγοπωλιακής διάρθρωσης του τραπεζικού συστήματος;

**Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ**

**Σειρά Ερευνητικών Δοκιμίων στα Ελληνικά
(Working Papers Series Gr.)**

2004-2007

1. **Γεώργιος Κ. Μπήτρος**, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και **Αναστάσιος Δ. Καραγιάννης**, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, ΕΝΑ ΕΥΕΛΙΚΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ. Υπό δημοσίευση: Στον Τόμο «Μελέτες προς τιμή του Καθηγητή Σ. Σαραντίδη», 2004.
2. **Γεώργιος Κ. Μπήτρος**, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. ΟΙ ΡΟΛΟΙ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ. (2004).
3. **Γεώργιος Κ. Μπήτρος**, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και **Αναστάσιος Δ. Καραγιάννης**, Πανεπιστήμιο Πειραιώς. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ: ΜΕΡΙΚΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Υπό δημοσίευση σε συντετμημένη μορφή στο περιοδικό *Επιστήμη και Κοινωνία*. (2007).

2022

01-22 Η ΛΑΡΚΟ και οι φορολογούμενοι, **Γεώργιος Κ. Μπήτρος** και **Κωνσταντίνος Σαραβάκος**

2023

01-23 Ατομική ιδιοκτησία και νομισματική πολιτική, **Γεώργιος Κ. Μπήτρος**

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Το Τμήμα είναι το παλαιότερο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών στην Ελλάδα πρωτοπόρο στη διοργάνωση μεταπτυχιακών σπουδών στα Οικονομικά από το 1978. Προτεραιότητά του ήταν πάντα να συγκεντρώνει υψηλής ειδίκευσης ακαδημαϊκούς και υψηλής ποιότητας φοιτητές. Τα μέλη ΔΕΠ ειδικεύονται σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων στα οικονομικά, με διδακτική και ερευνητική εμπειρία σε παγκοσμίου φήμης πανεπιστήμια και δημοσιεύσεις σε κορυφαία ακαδημαϊκά περιοδικά.

Το Τμήμα προσπαθεί διαρκώς να διατηρήσει το υψηλό επίπεδο έρευνας και διδασκαλίας του. Καλύπτει ένα ευρύ φάσμα οικονομικών μελετών σε μικρο-και μακροοικονομική ανάλυση, τραπεζικά και χρηματοοικονομικά, δημόσια και νομισματικά οικονομικά, διεθνή και αγροτική οικονομική, οικονομικά της εργασίας, βιομηχανική οργάνωση και στρατηγική, οικονομική του περιβάλλοντος και φυσικών πόρων, οικονομική ιστορία και σχετικά ποσοτικά εργαλεία μαθηματικών, στατιστικής και οικονομετρίας.

Το προπτυχιακό του πρόγραμμα προσελκύει υψηλής ποιότητας φοιτητές, οι οποίοι, μετά την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών τους, έχουν εξαιρετικές προοπτικές απασχόλησης στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, συμπεριλαμβανομένων τομέων όπως ο επιχειρηματικός, ο τραπεζικός, η οικονομία και οι συμβουλευτικές υπηρεσίες. Επίσης, οι απόφοιτοι του προγράμματος έχουν στέρεες βάσεις στα οικονομικά και στα συναφή εργαλεία και γίνονται συνεχώς δεκτοί σε κορυφαία μεταπτυχιακά προγράμματα διεθνώς. Προσφέρονται τρεις ειδικότητες: 1. Οικονομική Θεωρία και Πολιτική, 2. Επιχειρησιακά Οικονομικά και Χρηματοοικονομικά και 3. Διεθνή και Ευρωπαϊκά Οικονομικά. Τα μεταπτυχιακά προγράμματα του Τμήματος (M.Sc και Ph.D) χαίρουν μεγάλης εκτίμησης και προσελκύουν κάθε χρόνο μεγάλο αριθμό εξαιρετικής ποιότητας υποψηφίους.

Περισσότερες πληροφορίες:
<https://www.dept.aueb.gr/el/econ/>